

HIGIEN'A SI SCOL'A.

FOIA

pentru

Sanetate, Educatiune si Instructiune.

1876.

Nr. II.

Ese odata in septemana joiã. Pretiulu in Monarchia: 4 fl. pe 1 anu, 2 fl. pe $\frac{1}{2}$ anu, 1 fl. pe $\frac{1}{4}$ anu. — Pentru strainatate 6 fl. pe 1 anu, 3 fl. pe $\frac{1}{2}$ anu si 2 fl. pe $\frac{1}{4}$ anu. Pentru inserate 6 cr. de siru si tacsã erariale de 30 cr. pentru un'a data.

Anulu antaiú
I Novem.

Votiv'a tabla.

Apotecile suntu pentru neingrigitulu si prin ele insielatulu si amagitululu statu in locu de arsenale ale vietii si sanetatii, fatiernice arsenale ale mortii si nesanetatii.

Dr. Scharf.

Valorea medicinii sta espresse in vreocateva cuvinte, eminalminte in acele, ca natiunile civilisate au se patimésca cu multu mai tare dela medici de catu dela morbi.

Dr. de Wedekind.

Metod'a empirica a fisiátriloru Priesznitz si Schroth si modificatiunile ei prin Munde si Rausse.

Simpl'a bunatate in fisiatria séu medicin'a firéscã au aflato doi barbati din poporu, doi tierani casualminte. Acést'a este vechi'a Istoria a ponderóseleru inventiuni, care intemeéze o noua era in Istoria, precum aflarea érbei de pusica prin calugerulu Schwartz, ori aceea a tipografiei prin Gutenberg. Unu plugariu Priesznitz si unu carausiu Schroth suntu parintii duoru diferite si totusi rudite metode, cari se sgudue vechiulu edificiu alu medicinii din fundamentu. Desvoltarea ambeloru metode arata acusi o impacare, acusi o ascutieme a contrasteloru, in cari se micsica acesti ambi antipodi mai totu pe acelu terenu in asemené activitate adeca a saná morbii.

„Cá si panaea si vinulu cresce carnea si osulu in cal-

dura umeda“, a fostu simbolulu perintelui Schroth, precum ne arata monumentulu radicațu naintea casei de cura a lui.

In contrastu cu acestu simbolu a cultivatu Priesznitz in culmea maréției sale activitatii practice frigulu séu mai bine ap'a rece in lăintru si din afara in firma credinții, ca prin ea se da unu impulsu la disolutiune si escretiune. Noi vomu vedé mai tardiu, ca tocmai acest'a modu de procedura opusu intaiilor principia priesznitiane forméze si principia'la diferinții intre metodele de cura dupa originea sa rudite.

Tóte metodele noué, chiaru si cele mai bnne, patimescu la inceputu de multe defecte, cari esperinții'a trebue se le sterpiasca cu incetulu pana ce se desvolta statatoriu adevérntele loru preferinție. Asia sa intemplatu si aci. Deviatiiuni si greseli au remasu in ambele metode in oresi cari margine, pentru ca fundatorii loru, de si indiestrati cu unu tactu naturalu si instinctu finu, nu au fostu adapati cu alte sciinție si asia inchinatorii si imitatorii loru fara talentu au schimbatu mai tardiu principiale cele fundamentale si au eternisatu aprigimea loru.

Inse aceste aparitiuni suntu departe de a angust'a meritele mari ale unui Priesznitz si ale unui Schroth. Ei voru remané doi luciferi lucitori pe orizontulu fisiatricii.

Nisuintiele ambiloru acestoru barbati punu erasi in dreptulu loru vechile, anca dela Hippocrates cunoscutele principia: ca cele mai multe bóle se vindeca numai prin observarea unei tieneri dietetice mai strinse, si astfelii a creatu bas'a unei noué metodice, care a surpatu o escesiva si periculosa medicasteria.

Sa intielege de sine, ca ambii acesti barbati nu au scitu reformá sciintifice empiric'a procedura fundata de ei, caci spre acést'a lea lip-situ cultur'a scientifica. Daru acestu defectu lau suplinitu ei prin inascutulu tactu medicinalu finu si instinctivu si prin unu talentu observatoriu eminentu.

La escarea si straformarea sistemii lui Priesznitz se afla unu siru de contradiceri, cari dintr'o parte inca nu e ebiarificatu, incatu pórtia elu insasiu vin'a, séu a adusu cu sine intimplarea ori mai tardiele concesiuni la interesulu óspetiloru de cura, ori socotinti'a esperințieloru mai departe. La inceputu a spalatu Priesznitz patientii sei cu unu burete si a sva-tuitu o dieta simpla. intielepta si in acestu timpu a fostu numerulu vindecatoriloru cu multu mai mare de catu in periodulu din urma ala activitatii sale.

Mai tardiu puné Priesznitz patientii sei se asude si dupa aceea se se scalde in apa rece si a avutu resultatu bunu in ori cari bole si la mai tarisioare constitutiuni. Elu a creatu aci mecanismulu curei cu apa, elu a fostu inventorulu Hidriatricei séu curei cu apa. Elu a urmatu principiiului: „frigulu produce caldura“. — Ubi affluxus ibi stimulus. Elu inse a tienutu frigulu numai acolo salutariu, unde a fostu pregatita pelea ori in stare sudativa.

Priesznitz a distinsu atunci o aplicare de apa derivativa si un'a suscitatoria — iritativa — si a usitato de feliurite ori alternativu. Metod'a paciuitoria nu a cunoscutu elu. Metod'a sudativa esagerata cerea inse victimile sale fiindu ca toti bolnavii fara diferintia trebueau se asude.

Diverse esperiintie de feliulu acést'a póte ca au abatatu pe Priesznitz dela escesiv'a metoda sudativa, aci elu inse sari erasi in o estrema metoda de recéla si in o dieta absurda.

De si nu erau noue tóte manipulatiunile lui Priesznitz, totusi technic'a si metodic'a ei a fostu noua, caci scol'a vechia, precum amu vediutu in articulii de mai nainte, — eunoscea numai metod'a antiflogistica — in contra focului — si substragatoria de caldura si alti amici ai apei recomandau numai spalarea cu apa si beutur'a ei d. e. fratii Hahn si Oertel. Se cautamu dara momentele, prin cari Priesznitz a devenitu la sistem'a sa.

La tat'a lui — unu tieranu in Graefenberg un'a óra dela Lindeviese in Silesi'a supereore, — a locuitu uuu invalidu, care patimea de carie — mancatura de óse, — si a carui pecioru patimasiu, fiindu ca medicii ilu dechiarasera de necurabilu, trebuia amputatu. Inse patimasiulu refusa a se supune aeestei operatiuni, ci puse piciorulu atacatu, durerosu si ferbinte ardindu din propriulu seu boldu peste di de mai multe ori in ap'a de isvoru, éra noptea ilu oblojiá in pandieture ude, recortorie, prin ce cu in cetulu se vindeca ran'a.

Astfeliu tat'a lui Priesznitz au facutu asemené cercari la vitele sale in stricatiuni esterne.

Tinerulu Priesznitz adeca fiulu betranului, Vicentiu pazindu oile, mergea de multe ori la unu isvoru, in care o traditiune dice, ca in anulu 1642 se fia rapitu Svedii unica fiica frumósá a protoparintiloru lui Priesznitz si ca acést'a alergendu se o scape s'au batutu cu hotii la acestu isvoru si aru fi eliberatu pe fiica sa, care a scapatu in padure, dara tat'a ei si cu unii din luptatori au caditu victima, pe cari vedindui morti ficas'a esindu din padure, plina de jale sa strapunsu cu unu pumnariu aflatu acolo si a muritu. Daru o Naiada (o diena) esindu din acelu isvoru arn fi disu; nu indesiertu sa mestecatu sangele acelei feciore cu ap'a din isvorulu acést'a, caci de aci va resari binecuventare peste cas'a lui Priesznitz. La acestu isvoru siedindu tinerulu Priesznitz si cugetendu la traditiunea de mai susu, a observatu, ca unu melu cadindu dupa o stanca si vetemendusii peciorulu, a alergatu la acelu isvoru si a bagatu sangerendulu pecioru in ap'a si acést'a repetindu mai de multe ori sa vindecatu. Ba dupe ce a observatu elu mai de parte, ca si alti mei si oi cadindu ori frangendusii vreunu pecioru, alergau la isvora si punendulu in apa, se vindecau si de erau mai de multu vatamate, sa nascutu in tinerulu Priesznitz idea, ca in ap'a aceea trebue se jaca o potere vindecatoria. Apoi de si la inceputu elu cugetá, ca numai la isvorulu acela, binecuventatu de

Naiad'a, aru fi ap'a vindecatoria, totusi mai tardiu vedindu, ca vitele prin instinctulu seu cautau si alte isvora, in cari moinduse se vindecau, a venitu la cunoseintia, ca in apa peste totu trebue se jaca o actiune vindecatoria. Si dupa ce elu si acase facu cercari nu numai la vite, ci si la sine si la slugitorii tataneseu si la vecini la diferite ocaasiun, mai ver-tosu la plagi, rani, sdrobiri s. a. se convinse totu mai multu despre efica-ci'a apei, pana ce in anulu 18 alu etatei sale facu unu experimentu im-bucatoriu la sine insusiu. Elu adeca avu nenorocirea, de ilu lovi unu calu astfeliu in peptu de i franse mai multe cõste, in a carei urmare se na-seu o inflamatiune grosava, care ilu ducea la marginea mormentului. Nici mediculu, nici chirurgulu din aproapea cetate Freiwald, nici altu cinev'a i putura ajutá séu barem ai aliná crancinele dureri, de cari patimé. Apoi de si aceste dureri din timpu in timpu prin udare si spalare cu unu buréte se mai damoleau, totusi i se arata curendu, ca acést'a aplicare in casulu acést'a nu e de ajunsu. Aprope de morte deveni la ide'a, ca, cá se póta ap'a lucrá necontentitu recoritoriu asupra inflamatoru parti ale trupului, trebue se tiena carpe moiata in apa rece si pucinu numai storse asupra partiloru patimasie si ca aceste carpe trebue de atatea ori renoite, de cate ori se incaldiescu de inflamatele parti. Dela acést'a procedura sinti elu numai de catu o actiune duratoriu incetatoria de dureri si potu erasi repune cõstele prin o metoda usitata in partiele acelea, si aplicandu mai de parte carpele moiata si storse mai bine apoi si mai lungu lasate, urma deplin'a vindecare a cõstelor, vedi bine, ca cu oresicare defectu — care ia casiunatu apoi mortea timpuria.

Acést'a frantura a cõstelor si vindecarea ei in modulu aratatu, a datu ansa lui Priesnitz pe langa talentulu seu propriu de observare si minte agera la mai estinsa si mai estinsa aplicare a apei, cá midilocu sanativu si astfeliu a pune alu doilea séu proprialminte celu de capetenia temeiu la unu edificiu maretiu nou alu unei medicine, prin care a fostu se fia tocmai asia de surprinsa, precum si fericita lumea.

Precum nu se poté asteptá altfeliu, la astfeliu de eminente cure cu apa, alergau la densulu nunumai acele persone, cari patimeau de bole inti si cautau ajutoriu si vindecare, ci si aceia cu bóle cronice, cari nu le po-teu vindecá medicii. Pe acestia i spalá Priesnitz cu buretele seu, care devenise istoricu si ii invetiá cum au se se tracteze ei insusi cu apa, caci elu aflase, ca la bóle mai indelungate invecbite o continuativa spalare cu apa in unu timpu mai indelungatu a partiloru patimasie de multe ori ca-siuna bubóie ori sudori multe si ca atunci sub continuata diligint'a spa-lare si scaldare reulu se perde cu incetutu. Daca a cunoscutu elu in fri-guri si inflamatiuni poterea apei detragatorie de ferbintiele si paciuitoria de nervi, apoi aici in boale cronice, invecbite a facutu observatiune, ca ap'a posiede si potere suscitatoria si seotietoria

de materii bolnavicioase, cari trebuiau se fia caus'a aceluor pa-timi. — De acést'a aplicare a apei înainte de Priesznitz nu a sciutu ni-mine. Acést'a nu io potu negá nici cei mai apringi inimeci ai lui. Caci de si nainte de Priesznitz sa cunoscutu poterea apei detragatoria de ferbintiala si impaciuitaria de nervi, totusi omenii putienu s'au folositu din ea, fiindu ca insusi medicii, cari se foloseau cu ap'a in bóle, nu aveau o mai adanca privire despre natur'a apei, si nu sciau asi esplicá impaciuitoria actiune a ei, necum laicii se scie ceva de ea, si si acuma sciu cei mai pu-cini. Lucrulu e usioru de esplicatu. Ap'a fiindu unu elementu principalu si conservatoriu alu creatiunei, sustienatoriu de viati'a organica, se afla si trebue se se afle pretutindinea. Creatorulu a ingrijitu despre acést'a. Daru tocmai pentru ca se afla pretutindinea si nu consta nimica, tienu omenii ap'a de unu lucru indiferentu, de si simtu ca fara de apa nu potu trai. De aru fi ap'a rara si scumpa, negresitu ca de multu aru fi intratu in palaturile domnitoriloru si s'aru fi impartitu peste tota lumea. Inse pre-cum religiunea lui Christosu a reversatu radiele sale luminatorie peste intunecat'a si plina de bigoterii si de credintia desiarta omenime, numai dupa ce Imperatul Constantinu a primitu religiunea acést'a; asia si fisi-atrii'a séu cura firéscu va infiori si se va respandi intre tóte nemurile nu-mai dupa ce va fi sprijinita de susu si nu i se voru pune atatea pedece din partea celoru privilegiati. — Am disu ca pucini sciu insusierea apei impaciuitoria seu alinatoria si adeca, ca celu mai bunu midilocu alinatoriu si vindecatoriu in arderi este o carpa curata udata bine si pucinu storsa, pusa peste rane si schimbata cum incepe se se inferbinte, si toc-mai asia de pucinu sciu omenii, ca fiacare aprindere ori frigurile, pana ce se afla in stadiulu desvoltarei de caldura, nu este alta, decatu unu mai multu ori mai pucinu procesu de ardere mare si totu odata si o incercare de sanare in sangele corpului nostru, care tocmai asia, cá si ranele de ar-sura, se póte delaturá, derivá si ingriji prin paliture ori fomete de apa partiali ori totali, adeca aplicate pe partea durerosu ori peste totu trupulu. Asia daru înainte de Priesznitz nu sciau omenii metodie'a aplicare a apei. Deci se pote dice cu dreptu cuventu, ca technie'a si metodie'a apei a aflatu Priesznitz. Numai prin elu au devenitu medicii la intielegere si ast-feliu si la aplicarea apei cu ratiune in friguri si inflamatiuni. Inse despre poterea suscitativa a apei nainte de Priesznitz nu era nici presintiu, precum durere si astadi cea mai mare parte a omenimei, insusi si cei mai cultivati nu sciu cuprinde si stimá nici pe departe imens'a influintia, ce a avutu deja si totu mai multu va afla acést'a inventiune in formele boaleloru.) Deja si la friguri si la inflamatiuni se aplica cu folosu, dupa ce a trecut norocosu stadiulu ferbintielei, si poterea suscitativa a apei in gradu moderatu si amesuratu simptomeloru diferite ale pacientului spre sprijonirea organismului in nisuinti'a sa a scote afara prin friguri si

inflamatiuni materi'a bolnavicioasa din trupu, invelindu adeca séu corpulu intregu — la friguri — séu singuraticele parti atacate — la inflamatiuni, — in linteole — pansature — moiata in apa rece si bine storse, in care remanu partiele invelite unu timpu mai indelungatu. — Inse cu multu mai mare este usulu poterii suscitatorie a apei atatu in esirea periculosa a boaleloru acute, unde adeca stadiulu ferbintielei, fia prin tractarea rea, ori negligerea morbului, ori prin alte cause necunoscuta, trece in stadiulu torpidu, tifosu, in care incepe a stagná si a se descompune sangele a se nasce paralise de nervi si esudari de creeri, in fine morte grabnica, — catu si, si inca eminalminte in boale cronice, cari de si nu decurgu asia de repede, totusi ducu pe omu, de multe ori sub grele dureri, mai nainte ori mai tardiu la mormentu. In ambele aceste casuri adeca in stadiulu torpidu alu boaleloru acute si in boalele cronice a efeptuitu poterea suscitativa a apei aflata de Priesnitz adeverate minuni, si uimitu sta acelu omu, care a cercatu acésta potere la sine, séu a observatu o la altii, inaintea marimei barbatului, carele a aflu acést'a potere a apei si a sciutu se o intrebuintiéze atatu de folositoriu.

Si numai acést'a aflare, cumca adeca prin ap'a rece potemu érase revóca viati'a, potemu erasi produce friguri, ce aicea atata insemneze catu viatia, candu mortea sperá se stringa in bratie victim'a sa. dicu, acést'a inventiune singura, aru fi demna, cá se se asociazee omenimea si se redice aflatoriulu ei unu monumentu, cá care nu sa mai redicatu, nu din feru, ori piatra, nu, ci in peptulu fia carui copilu inca in scola, cá se cunosca poterea acést'a a apei, si se merésca pe aflatoriulu ei Priesnitz.

Aplicarea curativa a apei reci spre desteptarea vietii moribunde, seu spre radicarea cadutelu poteri, cu unu euventu: spre suscitarea vietii nerviloru si a sangelui, se efeptuesce in diferitele gradatiuni si esacta priviintia a fiacarii individualitati, cu care avemu de a face, in forte diferita forma: acusi cá semicupiu, acusi cá invalire in linteoli moiati in apa rece, inse bine stórsi, acusi cá culicupiu, ori baia de siedintu, cu cari totu de un'a este de a se legá si frecarea medulariloru, si tornarea apei catu de rece pe diferite parti ale trupului. Despre tote aceste vomu vorbi pe largu la locul seu.

Pe langa poterea apei de a detrage caldur'a si a suscitá nervi, a mai aflu Priesnitz cu acutitulu ingeniulu seu si poterea derivatoria a apei, caci ea sa aratatu la aplicarea partiale a ei de o eminenta eficacia acolo, unde trebue derivate afectiunile dela partile corpului mai nobile, la cele mai pucinu nobile, adecá la acele, cari prin constructiunea sa nu suntu plapande d. e. foalele, picioarele, manele. Astfeliu a derivatu Priesnitz afectiunile creeriloru seu ale organeloru peptului prin baia de picioare rece, baia de siedintu, semicupiu, partiale frecare, elistire reci, s. a. firesce erasi dupa iividualitatea patientului, acusi mai calde, acusi mai

reci, acusi mai lungu tienatorie si in diferite forme. Si din topitori'a potere a apei, care nu erá ceva nou, a sciutu Priesznitz se traga folosu, ce nu erá cunoscutu nainte de elu. Elu o aplicá in diferite forme a invalireloru partiali ori totali, lungu duratorie. Invaluirele pentru asudare si braulu lui neptunu sau facutu forme de renume universalu. Si despre aceste vomu vorbi la locul seu.

In fine mai avemu se amintimu si intrebuintiarea rationale a apei reci in laintru, cá midilocu sanativa care inca este invetiunea lui Priesznitz, caci despre acést'a metodicu intrebuintiare a apei in combinatiune cu cele lalte forme de aplicare nu avé nimené idea inainte de Priesznitz; elu a sciutu prin ea se topésca, se produca caldura, se derive, se recoré-sca si se subtie sangele precum nimené nu sa cugetatu.

Si pe langa tote aceste frumoase insusiri ale lui Priesznitz, avemu se inregistramu si unele slabiciuni. Priesznitz a escedatu la inceputu in aplicarea recelei, caci de si sta principiulu „frigulu intaresce“ totusi adeverulu jace numai intre marginel aplicarii. Si acestu defectu la observatu la densulu mai antaiu Schroth.

Dieta lui Priesznitz nu a fostu potrivita a miesiorá materiile morbóse; ea a potutu in celu mai bunu casu a nutri boal'a, daca nu a trasu dupa sine alte greutati. Viptulu greu obicinuitu, caruia trebuia se se supuna orice patientu si care constá din fripturi de poreu, gasca, rétie, din rasolu, salata, carnatiu, curechiu acru, galusce de carne si cartofi si prin multimea de apa, ce trebuiau se bé patientii se faceau aceste mancaru si mai nemistuibili. Halósa mancare slabea cu totulu stomaculu incarcatu si recitu, astfeliu catu din escremente se poté cunosece cart'a de bucate. Acést'a defectnoasa dieta cauta Priesznitz a o compensá oresicum prin nemesurat'a promenada si lucrare, ce produce caldura, inse efectulu acestoru se elidá prin scaldarea rece urmata repede acusi cá scaldá intréga, acusi cá baia de sediutu, acusi cá dusiu s. a.

Curendu dara pelea, care erá la inceputu prin curatutu aeru colorata viu, facu locu unei ingamfari si paliditati.

Daru se cautamu, ce dice despre elu faimosulu seu discipulu Rausse, care inpreuna cu Munde au introdusu unu siru de modificatiuni in cur'a cu apa: Priesznitz bine a cunoscutu, ca sanarea bóleloru cronice numai atunci e cu potintia, daca se voru aduce in o forma acuta, fiindu, ca tóte boalele acute producu in organismu totu odata si incercari de vindecare.

Priesznitz a aflatu la inceputu acestu punctu alu simburelui, care mai tardiu la perdutu din vedere. Elu suscitá numai, elu producea suscitatiuni acute, fara se lése timpu spre solutiunea organica. Priesznitz a fosta eroulu hidriaiatriei, pentru ca elu cutesatoriu prin tote cercurile a sciutu acolí scil'a si caribdis, inse finitorulu si maistrulu ei nu a fostu elu. —

Elu a gresitu, a apritiui instinctulu. seau mai bine mesur'a reactiunei dupa relatiunile fisice si psihice, elu nu a priceputu a mesurá poterea individuala si pentru aceea nu tiené mesur'a.

Elu a maltratatu dara bolnavii nervosi, pe cari iá préiritatu prin comotiune, neodihna, si frigu. — Elu na sciutu, cá iritatiunea spiretuala si corporala pré intensa ruineze digestiunea, a fostu dara o norocire ca multi urmendu propriului seu instinctu se au tractatu insusi pe sine.

Priesznitz nu a priceputu a tractá nici patimile abdominali mai adanci. Elu a fortiatu tractarea cu ap'a rece prin 4—5 aplicari pe di fara privire la reactiune. Elu a aplicatu nu numai la patimi cronice, ci si la acute si la inflamatiuni ap'a pre rece, fiindu ca frigulu sfortiatu, manandu sangele dela periferi'a trupului in laintru, póte numai mari inflamatiunea. Elu dá si clistirele pré reci si de multe ori nadusiá esantemele pelei.

Regimulu geros^o a fostu in fine inrentatitu prin diet'a rea. Pe langa tóta sfortiarea sudorei a facutu Priesznitz escelente cure in artritis, reumatismu, serofule si sifilis candu tractá constitutiuni mai puternice. Vedindu elu din clistirele cele pre reci rele urmari, lea parasitu cu totul, ce erasi a ingreunatu esecutarea cureloru in boalele cronice.

Prin neobservarea si paralisarea reactiunei a nadusitu escretiunile si a impedecatu succesulu cureloru, astfeliu in catu sa nascutu intre ospetii de cura proverbiulu: „Cine face cur'a mai reu, face cea mai buna cura.“

Aceste esperintie si deviatiuni au data ansa lui Rausse a introduce reforme in cur'a cu apa. Elu a luat priviintia la instinctu si la relatiunile reactiunei. Elu a creatu bai'a domalitoria, elu a lasatu o dihna necesaria digestiunei si sistemei nervose, elu a recomendatu in patimi inflamabili si unu gradu mai blandu nervose de apa si a amelioratu multifarie tehnica scaldelor. Elu a suplinitu multe defecte in metod'a lui Priesznitz, inse fatia de Schroth a fostu preocupatu.

Rausse a retienutu scald'a intrega numai pentru singuratice casuri si a redicatu temperatur'a apei dela 7° la 14—20° R. dupa recerintiele individuali. Baile domalitorie ori derivatorie aveau se fia mai pucinu de 15—20° R. elu a lapadatu clistirele de 7° si lea redicatu la 15—20° R. unde a fostu la locu o procedura impaciuitoria. Munde inca a cerutu modificarea temperaturi. Si elu a contrebuitu multu la propagarea metodei lui Priesznitz prin brusiur'a sa: „Die Graefenberger Wasserheilanstalt und die Priesznitz'sche Kurmethode“ si a facutu pe Priesznitz eunoscutu in tóta lumea.

Cá se avemu oresicare idea despre florea institutului lui Priesznitz, insemnamu, ca la anulu 1829 a avutu 49; in an. 1836 470, si in an. 1839 1544 de óspeti, care numeru a scadiutu acuma cam pana la 500 din cauza, ca sau inmultitu astfeliu de institute.

Priesznitz remane eroulu curei cu apa. Ne muritoriu la facutu sin-

gur'a inventiune a semicupiului prolongitu in friguri. Acést'a puternic'a forma de aplicatiune este, precum amu aratatu mai susu, productulu spiritului creatoriu alu séu, prin care a sciutu se moderese amenintietorulu fluesu de friguri si se aduca o decisiune critica in multe cusuri tiente cá si perdute. Metodulu acestei forme de scalda nu a contribuitu patientu a redicá hidriatic'a la marele triumfu alu séu in tifusu si in tote bolege cu atonia — fara potere — in ultimulu séu stadiu.

Spre propagarea curei cu apa au contribuitu multu si Dr. Steinbacher, Richter si multi alti, si laici T. Hahn, Volbold, Mainerth, Ricli s. a.

Amintimu nu fara o placuta satisfactiune, ca si dintre medicii romani D. Dr. Joa nu Ha sa nu a facutu in tinentulu Lipovei escelente cure si ca actu se afla in unu institutu de apa spre perfectiunarea mehanismului si culegerea esperiintieloru si i poftimu celu mai bun succesu, éra patientieloru din tinutul, unde D. Dr. Hasanu va incepe activitatea sa, le gratulamú inainte.

Despre Schroth vomu vorbi in numerulu venitoriu.

Spre aparare.

De si avém firmu propusu, se numi facu tréba cu unii invetiatori, cari dabea apuca a se produce in dispute si astfeliu asi castigá renume in indepartare, ce nu'lu pré au in apropiare; totusi trebue se me aparú, facendume atentu alti invetiatori, cari nu suntu de acordu cu cei de susu, la o nota in „Albin'a“ insemnata cu literile initiative ale numelui dumneloru, unde se dice, ca redactorulu Higienii pentru aceea aru fi facutu observarile sale asupra protocolului de conferintia a invetiatoriloru din partiele banatice adneccate diecesei Aradului, pentru ca in alt'a conferintia libera între altele sa recomandatu „scól'a romana“ nu Higien'a. Acést'a insinuare a acelorú DD. Invetiatori este pentru mine grava, este ofensiva, este durerósa, si o respingu din tóte poterile in fati'a celoru, ce au scorrit'o servindume de proverbiulu germanu: „Wie der Schelm ist, so denkt er von Anderen.“ — Eu, care tota viatia mea am sacrificat'o si o sacrificu si astadi pentru promovarea invetiamentului, se invidiezu o foia scolastica atatu de folositoria! Au nu sum eu acela, care am luatú parte eminenta la cultur'a intelectuala a Domnului redacturu Petri, nu iam laudatu productele cele folositorie ale talentului seu eminentu pe terenulu scolasticu, nu lam animatu se lucre si mai departe? Au nu cunoscu eu pe D. redactoru Candrea de acasa, si nu m'am bucuratu totu deun'a de progresulu lui? Au nu sum eu acel'a, care convingandume de cele mai bune si folositorie tendintie, la cari nisuescu Dneloru prin foi'a „scól'a romana“ — ne sciindu eu de intentiunea dumneloru, nici densii de intentiune mea

— delocu la inceputu ne amu întielesu in unu modu cuviinciosu si demnu de barbati maturi? Si acuma se vinu si se invidezu, ba se scriu contra celoru, ce au recomandatú acést'a foi'a? Ce satira demna de cei, ce au scornit'o. Si unde am sciutu eu despre conferinti'a libera a DD. invetiatori, pana ce nu au publicat'o cu nota amintita in „Albin'a“. — Candu observarile mele erau deja tiparite. Eu am aratatú in nr. 10 alu Higienii, pentru ce am scrisu observarile acele si protestediú se nu mise vire tendintie, de cari sum strainu cu totulu! C i n e i biete foitie scolastice la 3,000.000 de romani in monarchia, cari tóte au cea mai buna tendintia, si ducu totu la o tienta, de si pe diferite cai, precum e si bine asia, si ele se se invidieze un'a pe alt'a! Ce mai scornitura órba!

Trebue se scie Domnii acei'a cari suntú insemnati in not'a amintita, si daca nu sciu, éta ca le spunu eu acuma, ca „Higien'a si scól'a“ are cu totulu alte tendintie principali, merge cu totu totulu pe alte cai, pe cai de acele, cari numai medicii le potú calcá cu succesu, cá se ajunga la tienta. Le spunu mai de parte, cá redactorulu acestei foi nu canta castigu, ci elu vréa, incatu va fi spijinitu a poté acoperi spesele, ce se ceru la astfeliu de întreprenneri, se propageze o idea, o cura noua, eftina, potrivita pentru poporulu nostru, cá nici un'a alta, pe catu ilu voru ertá poterile, si prin acést'a se satisfacá si recerintieleru sale nedumerite, de a se ocupá spiretualminte intr'unu modu folositoriu in órele libere.

De candu invetiatorii nostri au intratu in reuniuni, in conferintie nu amu audiutu alt'a dela densii, de catu protocale pline de frase frumose, atingatorie de ego domniloru, daru nimicu pentru scola, nici o disertatiune, nici o propunere metodica precum vedemu, ca se face in reuniunele diecesei Caransebesilui, si totusi suntú susceptibili, déca li spuní adevierulu si i indrepti pe cale buna.

Fiemu totu odata ertatu a respunde cu acést'a ocaziune si D. Andreescu la cele ce a scrisu in „Telegrafulu romanu“ ca si eu sustienu asertiunea mea, ca in modulu, in care suntú astadi organizate scolele nostre confesionali, nu voru face nici DD. protopopi, nici alti inspectori vreunu progresu insemnatu, si ca eu nu am fostu in contra Inspectiunei scolastice prin DD. protopopi nici candu li sa luatú inspectiunea, nici astadi, acést'a am doveditu in proiectulu meu, despre inspectiunea scolastica, imanuatú Présantici sale D. Episcopu Metianu. — Nu sum inse de acordú, cu propunerea D. Andreescu, cá DD. protopopi cá Inspectori de scola, se sté sub oresi care controla a invetiatoriloru, cum se arata acést'a in dieces'a Caransebesilui la esamene. Caci sau suntú DD. protopopi apti pentru inspectiunea scolastica, séu nu suntú. De suntú apti, pentru ce control'a; de nu suntú apti, control'a nu'i va face apti, si pentru ce se ingreunamu organismulu. „Experto crede Ruperto“ nu vorbescu din teoria, ci din praesa. Imi iau inca libertate a spune acelorú Domnii, cari cum se vede,

aru zeri in mine unu inamicu alu DD. protopopi cá Inspectori de scole districtuali, ca eu in decursulu functiunei mele oficiose cá consiliariu de scole si inspectoru tuturoru scoleloru g. r. din Transilvani'a cu DD. protopopi amu infintiata peste 600 scoli, din cari suntu multe normali cu patru clase, de cari Banatulu nu are nici un'a, — cu DD. Protopopi si bunii romani ai Brásiovilui sa redicatu edificiulu celu pomposu alu gimnasiului din Brasiovu, fa'la natiunei romane, sau infintiatu 8 clase gimnasiale, patru clase normali, 5 clase de fate, si mai tardiu scol'a comerciala, scol'a reale s. a., in care se propunu sciintiele, de nisce barbati, cari potu tiené concurintia cu ori cari alti din Patri'a. Cu DD. protopopi sau edificatu baia de aburu langa acelu gimnasiu, cá fondu pentru densulu. — Unu isvoru acest'a de sanetate prin curetieni'a trupului si miscarea sangelui la cei ce'lu sciu intrebuintiá. In fine eu asteptu multa dela infintiarea scaunelor scolastice. Si daca preotii si invetiatorii, cari voru intrá in ele, voru fi la loculul seu, potu multa face.

o Impartasiri din Istori'a naturale.

I. Perulu.

Perulu este unulu dintre cei mai frumosi si mai mari arbori fructiferi, séu roditori. Puternicele radacini principali cu multe radacinutie laterali si cu fibre radacinali strabatu afundu in pamentu si se intindu de parte. Trunchiulu cresee frumosu dreptu, in locu potrivitu inaltu si tare, si puternicii rami se intendu in oceanulu aerului.

Uele specie ale perului crescú asia de mari, cá si stejarii si' si radica susu in aeru genele sale. Scórti'a perului este mai totu deuna soldiosa si aspra. Sub ea se afla alburnulu, unu lemnu bruniu destulu de tare, care se usita atatu pentru focu, catu si pentru mobile. La inceputulu primavarei se umfla muguri de flori — pupii — pe ramuri, se facu cu incetulu totu mai mari, si din acesti'a se desvólta florea, pe candu din cei mai mici mai multu ascutiti muguri ese frundiele. Din unu pupu se disvólta unu bochetu de flori, constatoriu din mai multe flori singurate, lungu stilate, care lucescu in curata colóre alba, infrunsetiata prin stamine brunu rosiate. Pomulu scilipesce unu tempu in frumsieti'a sa alba; curendu inse predomnescú frundiele. Aceste suntu netede, lungu stilate de colóre mai multu verde inchisa. Florea se vestejase si foitiele — petalele — ei le sufla ventulu.

Inse aci unde stateau staminele se desvólta din miculu nodu alu punctului — din pislilu — désupra la stilulu florei o poma, numita para. Crengile suntú indiestrate cu multime de astfelu de fructe, daru cum se marescu aceste, incepu a cadé multe din ele, inse remanu inea destule in

timpu favoritoriu si adeca atatea, cate pôte nutri arborele. Si de multe ori se apleca crangile de greotatea lor si trebuie proptite. — Cu incetulu ajunge fructulu marimea sa devenindu susu rotundu, éra catre códa lunguetiu. In midiloculu fetii désupra se afla o adancime — buriculu séu negelulu fructului, unu semnu din partiele floriloru. In laintrulu perii jacu semintiele in celule deosebite. Miediulu perii mature se moia, se face sucosu, mai multu dulce si galbeniu, éra sementiele brune ori negre. Acuma se usuea stilulu séu coditi'a si par'a cade giosu, cópta. Daca rumpemu pererele nainte de ce aru fi cópte cu forti'a, séu seuturamu pomii, atunci se rumpu si rami floriloru, si pomulu nu pôte aduce fructe in anulu venitoriu.

Peretele se mananca séu prospete, séu se usca si ferbu, ba din ele se face si mustu. — Perii mari, nobilisati si grijiti suntu vistiria la cas'a omului si remunereze ostenil'a lui.

Acuma vine tómn'a. pica brum'a, bate ventulu si frundiele cadu dupa arbori, si perulu sta golu cá unu scheletu. Inse espertulu economu cuno-sce pe mugurii floriloru in catu i pôte fi speranti'a in anulu venitoriu. Daru si érna este in pomu o via actiune. Radacinele sugu si acuma nutrementulu seu. Trunchiulu si crangile se intarescu si'si culegu noua potere pentru primavara.

Priviti unu peru mare, frumosu, care pôte ca sta de 100 ani. Ce potere minunata ia dorutu natur'a. Simburelulu celu mititelu de semintia se pune in pamentu; o plantuti'a plapanda muguresce din acestu simbur-relu, dupa vreocativa ani cresce plantuti'a in unu pomu micuti, slabu, omulu ilu iá sub ingrijirea sa, ilu nobiliteze séu prin surcele din altu pomu mai placutu séu prin ochi, ilu léga de o ruda, cá se crésca dreptu si se nu'lu strice ventulu. Trecu 10 ani si éراسi 10 ani si perulu se face unu arbore marisioru, inse lui ii trebuescu inea 20 ani pana ce cresce cá unu stejariu puternicu. Daca perulu jace in pamentu potrivitu si nu se strivesce din afara, elu traesce peste 100 ani, si ne da fructe bune si indestulitorie.

Si candu crangile lui imbetranscu si potrediescu, éra trunchiulu remane sanetosu, atunci elu se pôte intinari, taindui crangile catre trunchiu, si atunci ramii truncati mana lastari noi puternici, si pomulu mai da fructe inea vreocativa ani.

Fiacare planta, care are unu trunchiu lemnosu, cresce naltu puternicu si mana ramuri susu désupra pamentului, cari cu crengutie si frundie forméze o coróna, este unu pomu, unu arbore.

Invetiatoriulu: Cari suntu semnele principali ale unui arbóre?

Perene se numescu partile plantelor, cari iarn'a nu se usca si moru si primaver'a éراسي mana.

Cari arbori se numescu pomi ?

Numiti'mi unii pomi.

Cari suntu pomi cu semintie? cari cu simbure, cari cu nuca?

Numiti'mi arbori de padure?

Au toti arborii de padure frundie var'a?

Cari arbori de padure suntu si érn'a verdi?

Cum se numescu acei copaci, cari in locu de frundie au nisce foitie anguste, ascutiete cá acile?

Facu si arborii padureti fructe?

Cum este ghind'a formata?

Cum este jirulu?

Spre ce se folosescu aceste?

Cum suntu fructele piniloru?

Se potu si acéste folosi?

Este dreptu a imparti arborii in roditori si neroditori?

Ce au toti arborii comunu intre sine?

Cum se deosebesce pinulu de fagu? s. a. m. d.

Copiii pe sate voru sci mai totu de un'a respunde la aceste intrebari. In oresie le trebuescu aratati arborii séu in natura séu in icóne.

Bibliografia.

A esitu de sub tipariu si se pote capatá la D. Auctoru Visarionu Romanu in Sibiu si la tote librariile „Amiculu poporului“ Calindariu pe anulu 1877.

Acestu Calindariu indiestratu cu tote recerintiele, ese acuma in alu 17-a anu si fiindu cuprinsulu lui cunoscutu la cetitorii nostri, numai insiramu multe laude, destulu este a spune, ca anu a trecutú cá piperiulu. Pretiulu 50 cr.

Calindariul bunului Econom pe anul 1877 intocmit de D. Comsa si Eugen Brote cu mai multe ilustratiuni intercalate in teest. Pretiul 45 cr. Sibiu editur'a tipogtafiei Jos. Drctleff & Comp.

Auctorii acestui Calindariu suntu cunoscuti de economi nu numai teoretici ci si practici. Scriptele Dneloru in foisiora „Telegrafului romanu“ ne au datu destula dovada despre acést'a. Calindariulu inca ne da dela fati'a 29—69 frumose tractate despre totu, ce se tiene de economia scrise bine in unu stilu curatu, daru cu alta ortografia, despre care DD. auctori ne dau ratiune dela fati'a 23—29.

Noi inse amu fi doritu se nu faca esceptiuni dela ortografi'a primita deja la noi cam peste totu. Daru acést'a nu detrage nimicu din pretiulu folositoriu alu acestui calindariu, care mai contine si nisce nóvele, poesii, cantece, mesurele noue, targurile si tabele de timbru.

Higien'a.

Tragemu atentiunea parintiloru, mai vertosu a mameloru asupra bólei, ce éراسi a inceputu a grasá intre copii, adeca asupra Difteritisului si ii avisamu a intrebuintiá cura aratata de noi in numerulu 5 alu „Higien'a si scól'a“ fati'a 66 si de locu a aplicá paliture cu apa rece la grumadi. Spre dovad'a acestui midilocu sanativu necontestabilu, aratamu, ca la o fetitia de 5 ani in Versietiu a inceputu acést'a boala intr'o nópte in unu gradu periculosu, daru intrebuintindu parintii metod'a, despre care aveau instructiune dela mine, si aflandu mediculu casei, care intr'a aceea a fostu chiamatu, ca sub ast'a cura merge lucrulu bine, a aprobat'o, si fat'a a scapatu in pucine dile de periculu.

Cá mai de parte se aratamu cetitoriloru nostri, cari inea s'aru in doi despre rezultatulu doritu alu acestei cure, ne luamu voia a produce, cele ce a scriu Dr. Vachsmuth, medicu practicu in Golzov:

„Trecandu cu vederea curetieni'a, ce castiga ap'a trupului, este poterea sanativa a ei cea mai potinte — nici unu midilocu nu ajuta asia petrudietoriu si iute si la difteritis cá ap'a“

„Eu sum medicu, eu vreu inse se fiu si omu! Cine a vediutu copilulu seu luptenduse cu mórtea si prin apa tienutu in viatia, acel'a consimte durerea, ce se arunca in familia prin neindurat'a morte, consimte imens'a bucuria, candu unu copilu mortu eugetatu éراسi a scapatu viu. Se nu se mania cineva pe mine, déca nu mergu la bolnavii de difteritis acolo unde nu sum ingaduitu a intrebuintiá ap'a. Eu sciu, ca potu ajutá, si nu'mi e ingaduitu, — eu asi poté mantui si se me uitu, cum prin timiditate se da inu copilu in man'a mortii, care prin apa a potutu fi sustienutu in viatia, in viati'a víone, plina de bucuria. Eu se cautu, cum unu omu patimesce lovirur'a de morte cu o secure, si se nu paralizezu lovitur'a omoritoria. — Se nu scotu eu cós'a, instrumentulu ueigatoriu din mana Cosasiului, daca acést'a jace in poterea mea?“

„Multe lacrimi de caintia voru curge, daca eu afirmu, ca tractarea cu apa saneze absolutu difteritis; ba si unde mórtea jocá deja pe lenga buze, ia scosu ap'a vietim'a din giara. Din alt'a parte se voru crutiá multe laeremi, daca mumenele se voru increde cu adeverata si drepta fidutia in poterea apei si voru inveli insesi copii sei in masaie ude, ii voru lasá se asude, si dupa aceea ii voru scaldá, — este acést'a mare bravura? Credeti dara si lucrati.“

Cugetamu, ca ceva mai frumosu, mai apriatu nu sa potutu vorbi despre imboldirea parintiloru la intrebuintiarea apei, de catu cum sa vorbitu aci. Fia dara, ca acést'a se afe pretutindinea urechi deschise si cei ce sciu, si au auditu se comunice cele ce sciu si au auditu, si la cei ce nu sciu si nu au auditu!

Invitare de prenumeratiune

la

„HIGIEN'A SI SCOL'A”

fóia pentru

Sanetate, morbi, educatiune si Instructiune.

Foi'a nostra va esi si in anulu venitoriu, in catu vomu avé numai atata sprijonire din partea onoratului publicum, cá se potemu acoperi spesele. — Scopulu acestei foi este a dá precatu se pote invetiatura: cum se se ferésca omulu de bóle, cum se le vindece usioru, fara spese si daune, candu este cinev'a atacatu de ele.

Sistem'a, care ne conduce pe acést'a cale, este cetitoriloru nostri deja cunoseuta din cele, ce amu aratatu in decursulu anului trecatoriu.

Representantii si partisanii acestei sisteme nu vreu se fundeze vreo nóa secta in medicina, ci ei vreu se aduca la cunosciintia si recunoscere generala unu adevéru scientificé firmu statatoriu, „adeca adevéru”, ca asia numitele boale au de urmare naturala nisuintiele instinctului conservatoriu, ale vitalitatii, de a cureti trupulu de materiile daunaciose acumulate in transulu si ca mediculu intieptu nu are alt'a de facutu, de catu se observeze aceste nisuintie sanative ale naturei si in casu de lipsa se le sprijínésca.

Basati pe acestu adevéru, pe acést'a incredere in nisuintiele naturei observate si afirmate de cele mari celebritati medicinali, prin urmare ne contestabili, vremu se informamu, se aratamu, se punemu pe ori cine in positiune, de a fi sie si familiei sale medicu si baremu se cunósca acele casuri mai grave, in cari póte ca s'aru cere svatulu celoru mai esperti.

Fiacare articulu alu foiei nostre va ilustrá acéste mai aprópe si pentru aceea nu ne slobodimu, a demonstrá mai pe largu acést'a necesitate si folosintia, ci ne vomu servi numai de unu esemplu.

Lucrandu unu fecioru de plugariu la holda, se ataca de o resuflare grea, de impunseture cu tusa in peptu, incepe ferbintia'a si cresce din minutu in minutu cu séte, se arata scuipti de colórea ruginei, mestecati cu sange. Ce e acést'a boala? Ea este aprinderea plumaniloru séu p neumoni'a, precum se numesce cu numele technicu. — Ce e de facutu? Doctorulu e de parte, tata seu nu are bani, nu are trasura buna se trimita dupa dinsulu; a duce fiulu seu in spitalu se ingrozasce; alu duce la medicu se sgudue pe drumu si boal'a se maresce. Ce e dara de facutu, caci omulu pere? Iata ce. — Aprinderea plumaniloru este ardere cá tóte alte arderi, si ce facemu noi candu arde ceva? Stangemu foculu cu apa! Se'lu

stangemu dara si aci. Damu bolnavului apa curata, própseta se bé catu ii place, punemu pe peptu nisce panzeturé moiáte in apa rece si nu pré stórse, le schimbámu de cate ori se incaldiescu tare, si durerile se voru aliná; éra in catu ferbintial'a nu s'aru potoli, aducemu o tróca, punemu in ea apa de doue palme de 16—24° R. adeca cam cá ap'a din riu var'a, punemu bolnavulu in ea, si ilu spalámu bine peste totu trupulu. Grijimu de aeru curatu. Si iata ca foculu s'a stansu, si nisuinti'a vitalitátei de a lapadá materi'a bolnaviciosá din bolnavu a crescutu si ilu duce la sanetate. Iata onorate publicu leacu de casa, eftinu, indemána si bunu, despre care ori cine isi póte face idea drépta, caci nu contine nicipu arcánu, nu e arcanum duplicatum, nu calómel, nu morfiu etc. bucate scumpe din cuhn'a latinésca, ci e apa, ap'a care a facuto Dumnedieu, cá se stinga foculu, si cu care sa obicinuitu totu omulu a lu stange.

Ne dóre anim'a, candu cetimu in jurnale, candu audimu, ca cutare si cutare preotu, barbatu vrednicu a muritu de junghiu, de friguri iuti cu dile, si in pripa de si leaculu le sta in tóta cas'a la indemána.

Mai de parte vomu dá indigitatiuni mameloru si invetiatoriloru despre o buna crescere sanetósá si despre totu, ce se tiene de Higien'a in scola si in casa. In fine, in catu ne va permite spatiulu, vomu impartasi cate cevasi si din metodica, precum feceramu in anulu curinte in firma speratiá, ca celelalte foi scolastice voru suplini celelalte.

Daca vomu avé 300 prenumeranti, foi'a va esi de doue ori in o luna cu pretiu de 3 fl.; éra daca vomu avé 200 prenumeranti numai odata pe luna cu pretiu de 2 fl.

Rogámu dara tóta inteliginti'a romana a ne sprijini in propagarea acestei opere atatu de salutarie pentru poporulu nostru, cá prin convin-gere se devenimu la adeveru si prin lupta la victoria! — DD. cari voru bine voi a se osteni cu culegerea prenumeratiuneloru, voru primi alu diecela esemplaru rabatu.

DD. cari au platitu in anulu curinte 4 fl. in catu voru remané si pe anulu venitoriu prenumerati, li se voru adserie 2 fl. buni, éra cari nu voru a remané prenumeranti, se binevoiasca a ne avisá, cá se le restituumu 2 fl.

Temisiora in finea lui octombre 1876.

Dr. Vasiciu

Redactoru.

Rogámu Onoratele Redactiuni ale foiloru nostre se binevoiasca la timpulu seu a dá locu si anunciulu nostru, macaru numai pe scurtu.